

KNNV

VOGELWERK GROEP BEVELANDEN

Mededeling No. 24

Mark Hoekstein

Broedvogels van het Oosterschenge

in 2004

(terrein van de Vereniging Natuurmonumenten op Zuid-Beveland)

Colofon

© KNNV Vogelwerkgroep de Bevelanden 2004

Dit rapport is opgesteld in samenwerking met de Vereniging Natuurmonumenten beheereenheid Schelde

Wijze van citeren: Hoekstein M. 2004. Broedvogels van het Oosterschenge in 2004 (terrein van de vereniging Natuurmonumenten op Zuid-Beveland). Mededeling 24, KNNV vogelwerkgroep de Bevelanden, Goes.

Inhoud	Pagina
Inleiding	1
1 Beschrijving onderzoeksgebied	2
1.1 Beschrijving Oosterschenge	
1.2 Beschrijving onderzocht gebied	3
2 Werkwijze	
2.1 Veldwerk	4
2.2 Interpretatie	4
2.3 Het weer in het broedseizoen van 2004	4
3 Resultaten	
3.1 Broedvogeloverzicht	6
3.2 Soortbespreking	7
4 Evaluatie	9
Literatuur	11

Bijlagen:

- Bijlage I Omstandigheden inventarisatierondes
- Bijlage II Historische gegevens
- Bijlage III Soortkaarten

Inleiding

In het voorjaar en de zomer van 2004 werd, in overleg met de Vereniging Natuurmonumenten, beheereenheid Schelde, door de Vogelwerkgroep van de KNNV afdeling de Bevelanden een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het Oosterschengegebied. Zover bekend is dit de eerste complete inventarisatie na inventarisaties in 1989, 1992 en 1995 in het kader van de relatienotagebieden. Indertijd werd een groter gebied geïnventariseerd te weten de gehele kreek met aangrenzende percelen. In 2004 is alleen het oppervlak geïnventariseerd dat sinds zes jaar in beheer is bij Natuurmonumenten.

Na een korte beschrijving van het onderzoeksgebied en van de gevolgde werkwijze wordt de broedvogelbevolking van het gebied besproken.

Tenslotte worden enkele opmerkingen gemaakt over het beheer in relatie tot broedvogels.

Het veldwerk werd verricht door: Niels de Schipper, André Hannewijk, Arjen Dubbelman, Rini Snoep, Addy Snoep, Ton Stapels, Ies Meulmeester, Astrid Koops en Mark Hoekstein.

1 Beschrijving onderzoeksgebied

1.1 Beschrijving Oosterschenge

Het Oosterschenge is een voormalige getijdengeul die in vroeger tijden het eiland Wolphaertsdijk scheidde van Zuid-Beveland. Toen stond de geul nog in verbinding met wat nu het Westerschenge heet en het water stroomde vrijelijk richting Sloe, Veersegat en Zandkreek. Tezamen zijn Ooster- en Westerschenge ook nog wel bekend onder de toenmalige gemeenschappelijke naam "Schenge". De kreek ontstond ruwweg in de huidige vorm na inpoldering van de Wilhelminapolder in 1809. De kreek wordt begrensd door rietvegetaties, akkers en graslanden.

Het water in de kreek is brak, hoger op de oevers wordt het zoeter. Op de overgang van brak naar zoet komt rietorchis voor. Langs de kreek staan lisdodde, biezen en riet.

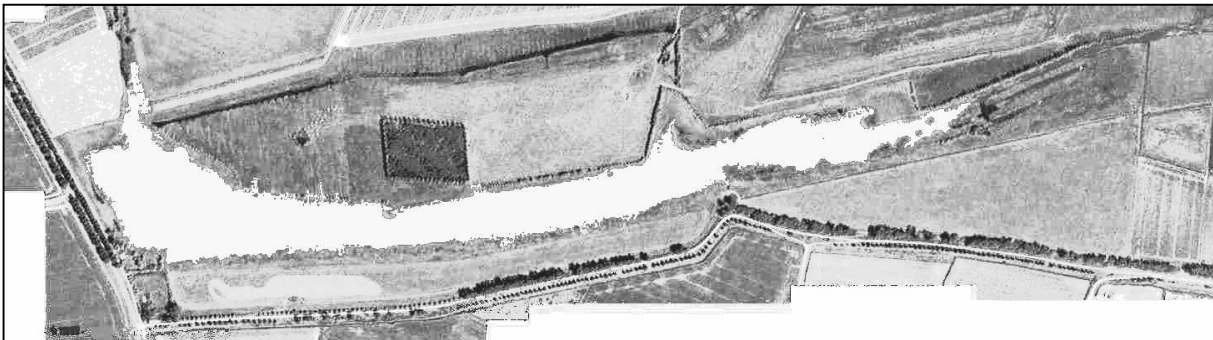
In 2002 heeft het waterschap de Zeeuwse Eilanden het Oosterschenge laten uitbaggeren. Een groot deel van de vrijgekomen bagger werd daarbij op de aangrenzende rietkragen gedeponeerd. Dit heeft geleid tot het deels afsterven van riet. Bovendien zijn de toekomstige groeimogelijkheden voor riet, biezen en lisdodde verslechterd. De voormalige oeverzones liggen nu boven het waterpeil en verruigen. De overgang naar de waterbodem is steil geworden.

In het natuurgebiedsplan Zeeland 2001 werd voorzien in grootschalige natuurbouw in het Schengegebied waarbij Wester- en Oosterschenge weer met elkaar verbonden zouden worden en er een verbinding zou komen met het Veerse Meer. Tot op heden heeft dit nog niet geleid tot het uitwerken van een concreet natuurplan. Ook is een grote oppervlakte uit het plan geschrapt ten faveure van natuurontwikkeling op Schouwen-Duiveland.

2.2 Beschrijving onderzocht gebied

De Vereniging Natuurmonumenten heeft slechts een deel van het Oosterschengegebied in beheer. Het onderzochte gebied is 65 ha. groot, waarvan 14 ha. uit open water bestaat. De totale lengte is ruim 1900 meter.

Het gebied loopt van de Planketent in het westen tot en met de karreveldjes in het oosten en beslaat in het westen beide oevers en in het oosten alleen de zuidoever. Het grootste deel van het oppervlak bestaat uit extensief beweide grasland. De oevers bestaan veelal uit smalle rietkragen, aan de zuidoever grenzen de graslanden direct aan het water. Het weiland aan de noordkant wordt doorsneden door een brede sloot met zeer natte oevers, rijk begroeid met diverse soorten water- en oeverplanten. In het noordelijke weiland is een kleine bosaanplant van enkele tientallen jaren oud, dat met het hoger worden van de bomen steeds dominanter wordt in het landschap. Aan de zuidkant wordt het gebied begrensd door de dijk die in vroeger eeuwen Zuid-Beveland scheidde van de vroegere zeearm het Schenge, vandaar ook de naam 'Oude Zeedijk'. Lang was de dijk met zijn hoge populieren een markant element in het landschap. Maar nog in het broedseizoen van 2004 werden de populieren langs de Oude Zeedijk gerooid door het Waterschap. In de tweede helft van maart waren de Groene Spechten, Kauwen en Grote Lijsters al druk in de weer met hun nesten toen hun nestbomen tegen de vlakke gingen. Aan de westkant langs de Nieuwedijk behoort een voormalig akkertje tot het gebied. Het bestaat nu uit ruig grasland met opslag van riet, het werd niet beweide

2 Werkwijze

2.1 Veldwerk

De broedvogels werden geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering (Hustings *et al.* 1985) conform de normen van de Handleiding Broedvogel Monitoring Project (van Dijk 1996).

Er zijn zeven volledige bezoeken uitgevoerd. Steeds werd op een andere plaats gestart zodat zo veel mogelijk terreindelen in de vroege ochtend zijn bezocht. De bezoeken vonden plaats vanaf een half uur vóór zonsopgang tot zeven uur erna. Er werden enkele speciale avond/nachtbezoeken uitgevoerd om nachtactieve soorten op te sporen.

Alle relevante waarnemingen werden ingetekend op 1:5.000 veldkaarten.

Zoals gebruikelijk zijn ook waarnemingen genoteerd die op de begrenzingen van het terrein werden gedaan.

2.2 Interpretatie

Gegevens van de veldkaarten werden overgezet op soortkaarten. Interpretatie van de waarnemingen geschiedde zoals beschreven in van Dijk (1996). In een enkel geval is van strikte toepassing van de methode afgeweken, dit wordt vermeld in de betreffende soortteksten. De inventarisatiemethode is gebaseerd op het karteren van territoria. Een territorium wordt aangenomen wanneer binnen het onderzoeksgebied voldoende geldige waarnemingen zijn gedaan binnen soortspecifieke datumgrenzen. Dit betekent dat de feitelijke nestplaats niet bekend hoeft te zijn en soms zelfs buiten het onderzoeksgebied kan liggen.

2.3 Het weer in het broedseizoen van 2004

Het weer is van invloed op de zang- en baltsintensiteit van vogels en op de mogelijkheden voor de inventarisator om naar buiten te gaan. Harde wind, neerslag en lage temperaturen kunnen belemmerende factoren zijn. Voor de meeste vogelsoorten werken weersomstandigheden door in de trefkans en in de resultaten van de inventarisatie. Naast een effect op waarnemingskansen door de inventarisator heeft het weer ook invloed op broedsucces en daarmee op gedrag van vogels. Een succesvol broedsel resulteert bijvoorbeeld in aanvoer van voedsel naar jongen en alarm nabij de broedplaats. Vandaar een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 1 zijn enkele maandelijks variabelen samengevat.

De gemiddelde temperatuur van **maart** 2004 was normaal, de dag maxima waren echter hoger dan normaal en de dagminima lager. De eerste en derde decade waren wat kouder dan normaal, de tweede wat warmer. De landelijk laagste temperatuur werd op 1 maart gemeten in Zeeland: -9° C. De maand had bijna de helft minder neerslag en iets meer zon dan gemiddeld. De maand markeerde het einde van een zeer zachte winter. Van 18 tot en met 22 maart was het wisselvallig weer met enige tijd storm op de 20°.

April was zeer zacht, zonnig en kende landelijk een normale hoeveelheid neerslag. De maand begon met een warme dag ($>20^{\circ}\text{C}$), vervolgens dalende temperaturen, gevolgd door een koude periode van 5 tot en met 11 april. Landelijk werden zeven warme dagen gemeten, tegen twee normaal. Landelijk viel er een normale hoeveelheid neerslag, in Zeeland was het echter droger dan normaal. Er was minder wind dan gemiddeld, met alleen op 3 tot en met 5 april krachtige tot harde wind.

De maand **mei** was een maand met weinig uitschieters. Het weer werd veelal gedomineerd door hogedrukgebieden wat leidde tot een rustig weertype met weinig wind. Alleen in de eerste week was de wind af en toe krachtig tot hard. Doordat de wind veelal uit noordelijke richtingen kwam lag de temperatuur lag iets onder het gemiddelde, nachtvorst bleef in vrijwel geheel Nederland echter uit. Er viel weinig neerslag, er waren maar weinig dagen met neerslag. Van 8 tot en met 29 mei viel landelijk gemiddeld slechts 0,4mm.

Juni was aan de warme kant, hoewel slechts op één dag tropische waarden werden gemeten ($>30^{\circ}\text{C}$). Meest in het oog springend deze maand was de actieve depressie die op 23 en 24 juni een voor zomerse begrippen hevige storm veroorzaakte. Aan de kust kwamen zeer zware windstoten voor tot 28 m/sec. Deze dagen viel ook de meeste neerslag. De totale hoeveelheid neerslag was normaal. Ook de 17^e en 27^e stond er aan de kust een harde wind.

Voor de weersomstandigheden tijdens de bezoeken zie bijlage I.

Tabel 1. Enkele weersvariabelen in 2004, op basis van metingen in de Bilt. Bron: KNMI (2004). Normwaarden gebaseerd op gegevens uit 1971-2000.

Maand	Temperatuur ($^{\circ}\text{C}$)		Zonneschijn (%)		Windsnelheid (m/sec.)		Neerslag (mm)	
	2004	Norm	2004	Norm	2004	Norm	2004	Norm
Maart	5,9	5,8	33	31	3,7	3,9	42	65
April	10,4	8,4	43	38	3,1	3,6	33	45
Mei	12,3	12,7	42	42	2,6	3,2	31	62
Juni	15,5	15,2	34	37	3,1	3,1	69	72

3 Resultaten

3.1 Broedvogeloverzicht

In totaal zijn 50 soorten broedvogels vastgesteld (zie bijlage II voor vergelijking met voorgaande inventarisaties). Van deze soorten zijn er zeven opgenomen in de Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten (Vergeer 1995): de Dodaars, Patrijs, Watersnip, Grutto, Tureluur, Groene Specht en Rietzanger.

Rode lijst	soort	territoria	Rode lijst	soort	territoria
x	Dodaars	1		Winterkoning	11
	Fuut	4		Heggenmus	3
	Knobbelzwaan	1		Blauwborst	5
	Grauwe Gans	3		Merel	5
	Canadese Gans	1		Zanglijster	1
	Nijlgans	1		Grote Lijster	1
	Bergeend	5	x	Rietzanger	1
	Wilde Eend	19		Bosrietzanger	6
	Slobeend	4		Kleine Karekiet	12
	Tafeleend	2		Spotvogel	1
	Kuifeend	15		Grasmus	5
	Bruine Kiekendief	5		Tuinfluitier	4
x	Patrijs	1		Zwartkop	3
	Fazant	8		Tjiftjaf	8
	Waterral	6		Fitis	1
	Meerkoet	9		Staartmees	1
	Scholekster	4		Pimpelmees	1
	Kievit	3		Koolmees	1
x	Watersnip	1		Gaai	1
x	Grutto	3		Ekster	2
x	Tureluur	4		Kauw	1
	Houtduif	9		Zwarte Kraai	3
	Zomertortel	1		Rietgors	4
	Koekoek	1			
x	Groene Specht	2			
	Graspieper	6		Totaal territoria	200
	Gele Kwikstaart	1		Aantal soorten	50

In bijlage III zijn van alle soorten de verspreidingskaarten opgenomen.

3.2 Soortbesprekingen

In dit hoofdstuk wordt een deel van de broedvogelsoorten van het onderzoeksgebied besproken. Achter elke soortnaam wordt het aantal in 2004 vastgestelde territoria vermeld. Verspreidingskaarten van alle broedvogelsoorten zijn opgenomen in bijlage III. Ook enkele soorten worden besproken die behoren tot de voormalige broedvogels of soorten die net buiten het onderzoeksgebied hebben gebroed.

Dodaars 1 territorium

Dit jaar slechts één territorium in het onderzoeksgebied en één erbuiten. Het idee bestaat dat de baggerwerkzaamheden een drastische wijziging teweeggebracht hebben in het onderwaterleven. Waarschijnlijk is er sindsdien veel minder vis beschikbaar voor Dodaarzen. Vóór de uitvoering van de baggerwerkzaamheden in 2002 werden soms zes roepende mannetjes tegelijk gehoord tussen de Deltaweg en Planketent. Ook de winteraantallen zijn drastisch afgenomen, vóór 2002 waren er 's winters regelmatig tientallen aanwezig. Zo zaten er 55 exemplaren op 7-11-2000, na de baggerwerkzaamheden werden er nog maximaal acht geteld!

Geoorde Fuut geen territoria

In 1951 en 1952 zijn er zekere broedgevallen geweest van Geoorde Futen, toen nog zeer zeldzame broedvogels in Zeeland. In 1997 bleven tot half april Geoorde Futen in het gebied pleisteren, zodat ook toen gehoopt werd op een broedgeval.

Roerdomp geen territoria

Van maart t/m mei 2002 en eind mei 2003 verbleef een roepende vogel in het Oosterschengebied. Er waren geen aanwijzingen voor een broedgeval, waarschijnlijk ging het beide jaren om een solitair mannetje. Daarvoor zou er voor het laatst in 1983 een territorium zijn geweest. De recente waarnemingen van roepende vogels geven aan dat het Oosterschenge een potentieel broedgebied is. Wellicht dat in de toekomst een voor moerasvogels gunstig beheer kan leiden tot vestiging.

Canadese Gans 1 territorium

Midden in het weiland nabij het bosje broedde een paar Canadese Ganzen. Midden en Noord-Zeeland zijn nog lang gevrijwaard gebleven van de 'honkers', maar hun opmars doet zich nu ook hier gelden.

Grauwe Gans 3 territoria

In 2003 vond voor het eerst een broedgeval in het gebied plaats. Dit jaar verbleef een groepje in het gebied, onduidelijk is of er nog een broedpoging is geweest.

Bergeend 5 territoria

De Bergeend is een lastig te inventariseren soort in die zin dat de interpretatie van de waarnemingen nogal eens strijdig lijkt met de 'intuïtie' van de vogelaar. Vaak verblijven vele partjes in een gebied met geschikte broedplaatsen zonder dat er gebroed lijkt te worden.

Zomertaling geen territorium

In 1992 werden nog een territorium aangetroffen in de Oosterschenge (Buel 1996). De laatste

Inventarisatierapport VWG de Bevelanden 2004

waarneming van een Zomertaling in de broedtijd dateert alweer uit 1997; op 6 april 2000 werd nog éénmaal een paartje gezien. Ondanks het soms heimelijke gedrag is het aannemelijk dat de soort uit het gebied is verdwenen. Dit is een zorgelijke ontwikkeling in een gebied dat als water- en weidevogelgebied wordt gezien.

Tafeleend 2 territoria

Het Oosterschege was een van de eerste gebieden op de Bevelanden waar de soort tot broeden kwam. Nog steeds is het op de Bevelanden één van de weinige plekken waar jaarlijks gebroed wordt. Bij het laatste bezoek werd een vrouwtje met jongen gezien.

Buizerd geen territorium

Hoewel er regelmatig Buizerds in het gebied werden gezien is ervoor gekozen geen territorium aan deze soort toe te kennen. Het was duidelijk dat ze een nest hadden vlak buiten het gebied.

Bruine Kiekendief 5 territoria

Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied waren waarschijnlijk vijf nesten, op vijf plaatsen werd nestindicatieve waarnemingen als nestbouw en prooiaanvoer gezien. Elders in het Oosterschegegebied waren nog eens twee of drie broedparen. Van twee paar is iets bekend over de eieren en de jongen: Op 24 april bevatte het ene nest twee eieren, op 30 april vijf en op 22 mei was al één jong uitgekomen. Op 12 juni zaten er vier halfwas jongen in het nest. Eén ei was dus niet uitgekomen of het jong vroeg gestorven.

Het tweede nest bevatte op 22 april nog geen eieren, maar op 30 april lagen er vier. Op 12 juni zaten er drie halfwas jongen in het nest. Ook hier was dus één ei niet uitgekomen of het jong vroeg gestorven.

Patrijs 1 territorium

Het enige territorium werd toegekend op grond van een éénmalige waarneming in het uiterste zuidoosten van het gebied. In 1994 waren er nog zeker vijf territoria.

Waterral 6 territoria

Eén territorium werd gevonden bij de Planketent en vijf langs de noordelijke oever. De territoria aan de noordelijke oever werden gevonden tijdens een speciaal rallenbezoek waarbij de soortroep werd afgespeeld met een taperecorder om de Waterrallen te activeren.

Hierbij bestaat de mogelijkheid dat Waterrallen het geluid volgen en zodoende op verschillende plaatsen gehoord worden. Misschien is dit bij dit bezoek gebeurd, want vijf territoria is wel veel in een betrekkelijk smalle rietkraag.

Kievit 3 territoria

Alle drie de paren verbleven op het weiland ten noordoosten van de bosaanplant. Waarschijnlijk is ook de Kievit flink achteruit gegaan. Rond 1990 werden meerdere jaren rond de 35 paar in het gebied geteld.

Grutto 3 territoria

Binnen de gebiedsgrenzen broedden 3 paar Grutto's. Buiten het gebied broedden nog eens twee. Dit is veel minder dan de 19 tot 21 paar die in 1989, 1992 en 1995 nog in het hele Oos-

terschengegebied voorkwamen, waarvan de meeste in het onderzoeksgebied (Buel 1996). Op het noordelijke graslandje werden in 1983 en 1984 respectievelijk negen en acht nesten gevonden.

Watersnip 1 territorium

Op grond slechts van aanwezigheid in geschikt biotoop is een territorium toegekend. Ondanks gerichte aandacht hiervoor is geen balts of ander broedverdacht gedrag waargenomen. De oevers van de noordelijke sloot zijn wel zeer mooi watersnippenbiotoop. Dit bleek ook wel in het vroege voorjaar toen soms vele tientallen snippen voor onze voeten opvlogen.

In 1984 werd op verschillende data in hetzelfde deel meermalen een baltsende Watersnip gehoord. Tevens werd in 1983 of 1984 een nest gevonden.

Tortelduif 1 territorium

Laat in het seizoen, eigenlijk na de officiële inventarisatierondes, werd een koerende Zomertortel gehoord in de bosjes van de Planketent.

Veldleeuwerik géén territorium

Het is triest dat ook hier de Veldleeuwerik is verdwenen, in 1992 en 1995 kwamen nog 8 paar voor in het Oosterschengegebied. Tijdens de inventarisatiebezoeken werden nog wel met enige regelmaat Veldleeuweriken gehoord, zingend in de Wilhelminapolder en de Goessche Polder.

Roodborsttapuit géén territorium

In de jaren '90 van de vorige eeuw broedden Roodborsttapuiten waarschijnlijk jaarlijks in het gebied. In 1994 en 1995 bij de Biesterhoeksewegeling en later langs de noordrand van het gebied. In 2004 werden in het Oosterschengegebied in 't geheel geen Roodborsttapuiten gezien.

4 Evaluatie

De ontwikkelingen van de weidevogels zijn over het algemeen zorgelijk. De Grutto is afgenomen van ca. 20 paar rond 1990 naar 5 paar heden ten dage. De Zomertaling is verdwenen en ook Slobeend, Tureluur en Kievit zijn afgenomen. De aanwezigheid van Watersnippen tot in de broedtijd geeft daarentegen reden tot enig optimisme.

Er zijn terreindelen die geschikt zijn voor de kritische weidevogels, dan gaat het met name om de sloot ten noorden van de bosaanplant. Deze sloot heeft nog zeer vlakke, onverstoorde oevers met veel waterplanten. Het oppervlak geschikt terrein is echter gering door een relatief laag waterpeil ten behoeve van omringende landbouwgronden, door het oeverbeheer van het Oosterschenge en door de bosaanplant en aangeplante knotwilgen. Weidevogels mijden over het algemeen de nabijheid van bomen omdat dit uitvalsplaatsen zijn voor kraaiachtigen en roofvogels. Dus: hoe beslotener het landschap, des te minder weidevogels.

De bosaanplant is een gebiedsvreemd element, een vierkant bosje midden in een weiland doet afbreuk aan wat het Schengegebied is en zou kunnen zijn: een voormalige getijdenkreek met de potenties van een waardevol weidevogelgebied. Ook overwinterende ganzen zullen profite-

Inventarisatierapport VWG de Bevelanden 2004

ren van het verdwijnen van het bosje. Er ontstaat dan meer graasgebied. Zeker nu deze jaren de tolerantie jegens ganzen op agrarisch land afneemt biedt het een kans om de overwinterende ganzen een relatief veilig foerageergebied te bieden.

Ornithologisch is het bosje van weinig waarde. Slechts enkele paren van algemene zangvogelsoorten hadden er een territorium. Verder fungeert het bosje als slaappleats voor duiven en kraaiachtigen.

De knotwilgen langs het weiland zouden eveneens gekapt kunnen worden. De boompjes zijn nog jong en kunnen gemakkelijk vervangen worden door andere knotwilgen langs de oude zeedijk te plaatsen.

Het is betreurenswaardig dat overleg, wat voorafgaand aan de baggerwerkzaamheden plaatsvond, er niet toe heeft geleid dat de rietkragen zijn ontzien. Daar waar de bagger is gestort is het maaiveld zodanig verhoogd dat er een ruigtevegetatie zal ontstaan in de plaats van een rietveld. Bovendien is het hoogteverloop van de kreekbodem naar de rietkraag/ruigte erg steil geworden waardoor allerlei waterplanten en dieren er minder voor zullen komen en deze belangrijke foerageerzone voor veel vogels is verdwenen.

Enkele inrichtingsmaatregelen zouden de Oostersche in de toekomst weer haar allure van weide- en watervogelgebied kunnen teruggeven. Belangrijkst daarbij is het herstellen van vlakke oevers en het terugdringen van geboomte.

LITERATUUR

van Buel H. 1996. Weidevogels binnen en buiten relatienotagebieden in Zeeland in 1995. Nota 96-15, De Horst, Gilze.

van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken. SOVON, Beek-Ubbergen.

Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen 1985. Vogelinventarisatie. PUDOC, Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.

KNMI, 2004. Maandoverzichten van het weer in Nederland; maart t/m juli 2004. MOW-Bulletin, 101e jaargang, nummers 3 t/m 7.

Vergeer J.W. 1995. Vogels van de Rode Lijst. KNNV Uitgeverij/ Vogelbescherming Nederland. Utrecht/ Zeist.

Vergeer, J-W. & G. van Zuylen 1994. Broedvogels van Zeeland. Uitgeverij KNNV / Stichting Uitgeverij SOVON.